

The Holy See

Apoštolská exhortace Svatého otce Františka

***Laudate Deum* („Chvalte Boha“)**

všem lidem dobré vůle

o klimatické krizi

1. „Chvalte Boha za všechna jeho stvoření.“ Toto poselství hlásal svatý František z Assisi celým svým životem, svými písněmi i svými skutky. Přijal tak pobídku biblických žalmů a připomněl i citlivost, kterou vůči stvoření svého Otce projevoval Ježíš: „Pozorujte polní lilie, jak rostou: nelopotí se, nepředou – a říkám vám: Ani Šalomoun v celé své nádheře nebyl tak oblečen jako jedna z nich!“ (Mt 6,28-29). „Copak se neprodává pět vrabců za dva halíře? A ani jediný z nich není u Boha zapomenut“ (Lk 12,6). Jak neobdivovat tuto Ježíšovu něhu ke všem bytostem, které nás na naší cestě doprovázejí?

2. Uplynulo již osm let od vydání encykliky *Laudato si'*, v níž jsem se s vámi všemi, sestrami a bratry naší trpící planety, chtěl podělit o upřímné obavy související s péčí o náš společný domov. S odstupem času si však uvědomuji, že naše odpověď není dostatečná, protože svět, ve kterém žijeme, se hroutí a možná se blíží k bodu zlomu. Bez ohledu na tuto hrozbu není navíc pochyb, že dopady klimatické změny budou stále více ohrožovat životy mnoha lidí a rodin. Důsledky pocítíme v oblasti zdravotnictví, zaměstnanosti, přístupu ke zdrojům, bydlení, nucené migrace i jinde.

3. Jedná se o globální společenský problém, který úzce souvisí s důstojností lidského života. Tento společenský význam našeho zájmu o klimatickou změnu, který přesahuje čistě ekologický přístup, velice příhodně shrnuli američtí biskupové, když napsali, že „naše péče o sebe navzájem a naše péče o Zemi spolu úzce souvisejí. Klimatická změna je jednou z hlavních výzev, kterým společnost a světové společenství čelí. Důsledky klimatické změny nesou v naší zemi i ve světě ti nejzranitelnější.“ [1] Biskupové shromáždění na synodě o Amazonii shrnuli v několika slovech totéž: „Útoky na přírodu mají dopady na lidské životy.“ [2] A afričtí biskupové ve snaze zdůraznit, že se již nejedná o druhořadou nebo ideologickou otázku, ale o drama, které škodí nám všem, prohlásili, že klimatická změna poukazuje na „tragický a do očí bijící příklad strukturálního hříchu“. [3]

4. Úvahy a informace, které si z těchto uplynulých osmi let můžeme odnést, nám umožňují

upřesnit a doplnit to, co jsme řekli před časem. Z tohoto důvodu, a protože situace je nyní ještě naléhavější, jsem se s vámi chtěl podělit o následující stránky.

1. Globální klimatická krize

5. Navzdory všem snahám je popírat, zastírat, přehlížet nebo relativizovat jsou příznaky klimatické změny stále zřetelnější. Nikdo nemůže ignorovat skutečnost, že v posledních letech jsme svědky extrémních jevů, častých období abnormálních veder, sucha a dalších nářků Země, které přitom představují jen některé hmatatelné projevy tiché nemoci postihující nás všechny. Je pravda, že ne všechny konkrétní katastrofy se dají přičítat jen globální změně klimatu. Lze nicméně prokázat, že některé klimatické změny způsobené člověkem výrazně zvyšují pravděpodobnost častějších a intenzivnějších extrémních jevů. Víme tak, že vždy, když se globální teplota zvýší o 0,5 °C, zvyšuje se také intenzita a četnost přívalových dešťů a povodní v některých oblastech a silného sucha v jiných, extrémních veder v některých regionech a silného sněžení v jiných. [4] Jestliže jsme dosud zažívali vlny veder několikrát do roka, co se stane při zvýšení globální teploty o 1,5 °C, což je milník, k němuž se blížíme? Tyto vlny veder pak budou mnohem častější a mnohem intenzivnější. A pokud by teplota stoupla o více než 2 °C, zcela by roztály ledovce v Grónsku i velké části Antarktidy, [5] což by znamenalo nesmírně závažné důsledky pro všechny.

Odpor a nepochopení

6. V posledních letech není nouze o ty, kdo se zmíněná pozorování snaží zlehčovat. Odvolávají se na údajně spolehlivá vědecká data, například že planeta vždy zažívala a bude zažívat střídavá období ochlazování i oteplování. Zapomínají však zmínit jiný důležitý fakt: to, čeho jsme svědky nyní, je neobvyklé zrychlení oteplování, a to takovým tempem, že ho dokáže zaznamenat jediná generace – nejsou k tomu zapotřebí staletí ani tisíciletí. Vzestup mořské hladiny i tání ledovců může člověk vnímat už během svého života a za několik let se nejspíš mnozí lidé budou muset kvůli těmto jevům stěhovat.

7. Aby zesměšnili ty, kteří mluví o globálním oteplování, uchylují se zmínění lidé k argumentu, že pravidelně přicházejí také období extrémního ochlazení. Zapomínají přitom ovšem říci i to, že tyto a další mimořádné příznaky nejsou nic než alternativní projevy téže příčiny: globální nerovnováhy způsobené oteplováním planety. Sucha a záplavy, vysychání jezer a hrozba, že obyvatelstvo některých zemí smete přílivová vlna nebo povodně, mají nakonec tentýž původ. A platí také to, že hovoříme-li o globálním jevu, nemůžeme ho zaměňovat s nahodilými událostmi, které se do značné míry dají vysvětlit místními faktory.

8. Nedostatek informací vede k omylu, kdy se rozsáhlé klimatické prognózy pokrývající dlouhá časová období – přinejmenším desítky let – zaměňují s předpověďmi počasí, které mohou pokrýt nanejvýš pár týdnů. Hovoříme-li o klimatické změně, máme na mysli globální skutečnost – s neustálými lokálními variacemi – která trvá několik desetiletí.

9. Nechybějí ani ti, kdo ve snaze realitu zjednodušit obviňují chudé lidi z toho, že mají příliš mnoho dětí, a problém se snaží vyřešit mrzačením žen v méně rozvinutých zemích. Jako obvykle to pak vypadá, jako by na vině zase byli chudí. Skutečnost je však taková, že malé procento nejbohatších obyvatel světa znečišťuje životní prostředí více než nejchudších 50 % všech lidí a že emise na obyvatele jsou v nejbohatších zemích výrazně vyšší než v těch nejchudších. [6] Copak můžeme pominout skutečnost, že Afrika, v níž žije více než polovina nejchudších obyvatel světa, je zodpovědná jen za zlomek emisí vyprodukovaných v dějinách lidstva?

10. Často se také říká, že snaha o zmírnění klimatické změny snížením využívání fosilních paliv a rozvojem čistších zdrojů energie povede ke snížení počtu pracovních míst. Ve skutečnosti dochází naopak k tomu, že miliony lidí o práci přicházejí právě kvůli nejrůznějším důsledkům klimatické změny: stoupající hladině moří, suchu a mnoha dalším jevům, které ovlivňují planetu, a tak mnoha lidem působí veliké problémy. Naproti tomu náležitě řízený přechod k obnovitelným zdrojům energie, jakož i veškeré úsilí o přizpůsobení se ničivým dopadům klimatické změny, mohou vytvořit bezpočet pracovních míst v různých odvětvích. Proto je třeba, aby se jimi politici a podnikatelé začali neprodleně zabývat.

Lidské příčiny

11. O lidském – „antropogenním“ – původu klimatické změny již nelze pochybovat. Podívejme se proč. Koncentrace skleníkových plynů, které globální oteplování způsobují, zůstávala v atmosféře až do 19. století stabilní a pohybovala se pod hranicí 300 ppm (částic na milion). V polovině zmíněného století, současně s rozvojem průmyslu, se však emise začaly zvyšovat. Za posledních padesát let se pak tento nárůst dramaticky zrychlil, jak to potvrdila i observatoř Mauna Loa, která provádí denní měření oxidu uhličitého od roku 1958. V době, kdy jsem psal *Laudato si'*, bylo dosaženo historicky nejvyšší hodnoty 400 ppm a v červnu roku 2023 pak koncentrace vystoupala na 423 ppm. [7] Více než 42 % celkového čistého množství emisí od roku 1850 přitom vzniklo až po roce 1990. [8]

12. Současně konstatujeme, že v posledních padesáti letech teplota roste nebyvalým tempem, které za poslední dva tisíce let nemá obdoby. Během tohoto období je trendem oteplování o 0,15 °C za desetiletí, což je dvakrát rychleji než za posledních 150 let. Od roku 1850 se globální teplota zvýšila o 1,1 °C a tento jev je ještě výraznější v polárních oblastech. Při tomto tempu je možné, že doporučeného globálního maxima 1,5 °C dosáhneme již za deset let. [9] K nárůstu nedošlo pouze na zemském povrchu, ale také o několik kilometrů výše v atmosféře, na hladině oceánů a dokonce stovky metrů pod hladinou. Tím se také zvýšilo okyselení moří a snížila se v nich hladina kyslíku. Ledovce ustupují, sněhová pokrývka se zmenšuje a hladina moří neustále stoupá. [10]

13. Souvislost mezi těmito globálními klimatickými jevy a zrychlujícím růstem množství emisí skleníkových plynů, zejména od poloviny 20. století, nelze zastříť. Potvrzuje ji drtivá většina klimatologů a jen mizivé procento vědců se zmíněné důkazy snaží popírat. Klimatická krize ale žel

není otázka, která by stála ve středu zájmu velkých ekonomických mocností, kterým jde spíš o to vytvořit maximální zisk za co nejnižších nákladů a v co nejkratší době.

14. Všechna tato vysvětlení, která se mohou zdát samozřejmá, jsem nucen učinit kvůli jistým odmítavým a neuváženým názorům, s nimiž se setkávám také v katolické církvi. Nemůžeme však již pochybovat o tom, že příčinou neobvyklé rychlosti těchto nebezpečných změn je nepopiratelný fakt: mimořádný vývoj spojený s neomezenými lidskými zásahy do přírody za poslední dvě století. Události přírodního původu, které oteplování obvykle způsobují, jako například sopečné erupce a podobně, k vysvětlení míry a rychlosti změn v posledních desetiletích nestačí. [11] Vývoj průměrných povrchových teplot nelze vysvětlit jinak než jako důsledek rostoucího množství skleníkových plynů.

Škody a rizika

15. Některé projevy této klimatické krize jsou již nevratné, přinejmenším na další stovky let, jako například zvyšování teploty světového oceánu, jeho okyselování a úbytek kyslíku. Oceánské vody mají tepelnou setrvačnost a trvá staletí, než se jejich teplota a slanost normalizují, což má dopad na přežití mnoha živočišných druhů. Je to jedno z mnoha znamení, že ostatní tvorové tohoto světa nám přestali být společníky na cestě a místo toho se z nich staly naše oběti.

16. Totéž platí pro proces působící úbytek kontinentálního ledu. Tání polárních oblastí nebude možné zvrátit po další stovky let. Pokud jde o klima, přetrvávají některé faktory i dlouhou dobu nezávisle na událostech, které je vyvolaly. Proto již dnes nemůžeme zamezit obrovským škodám, které jsme způsobili. Máme čas právě jen na to, abychom předešli škodám ještě dramatičtějším.

17. Některé apokalyptické diagnózy mohou občas znít jako neuvážené nebo nedostatečně podložené. Nemělo by nás to však vést k postoji, kdy budeme ignorovat skutečnost, že hrozba dosažení bodu zlomu je reálná. I malé změny mohou totiž v důsledku setrvačných faktorů vyvolat další změny – velké, nepředvídané a možná již nevratné. To by nakonec spustilo lavinu následných událostí s efektem sněhové koule. V takovém případě je vždy příliš pozdě, protože žádný zásah už nemůže započatý proces zastavit. Už není cesty zpět. Nemůžeme s jistotou říci, že za současných podmínek k tomu dojde. Je to však bezpochyby nadále možné, vezmeme-li v úvahu již probíhající jevy, které působí „zcitlivění“ klimatu, jako například úbytek ledovců, změny v oceánském proudění, odlesňování tropických deštných pralesů nebo tání permafrostu v Rusku. [12]

18. Je proto naléhavě zapotřebí širší perspektivy, která nám umožní nejen obdivovat zázraky pokroku, ale také věnovat náležitou pozornost dalším důsledkům, které si před sto lety lidé nejspíš nedokázali ani představit. Nežádá se od nás nic víc než určitá odpovědnost za odkaz, který po sobě zanecháme, až opustíme tento svět.

19. Nakonec můžeme dodat, že pandemie nemoci covid-19 stvrdila úzkou provázanost lidského života s životy ostatních živých bytostí i s životním prostředím. Zejména však potvrdila, že to, co se děje v jedné části světa, má dopad na celou planetu. Mohu tak znovu připomenout dvě přesvědčení, která opakuji stále dokola: „Všechno souvisí se vším“ a „Nikdo není spasen sám“.

2. Sílící technokratické paradigma

20. Ve své encyklice *Laudato si'* jsem předložil stručný popis technokratického paradigmatu, které tvoří základ současného procesu degradace životního prostředí. Je to „způsob chápání života, který protirečí realitě do té míry, že ji ničí“. [13] Spočívá vlastně v představě, „jako by realita, dobro a pravda spontánně prýštily ze samotné moci technologie a ekonomiky“. [14] Logickým důsledkem pak je to, že „se snadno dochází k ideji nekonečného nebo neomezeného růstu, který tolik nadchnul ekonomy a ekonomické i technologické teoretiky“. [15]

21. V posledních letech se nám tuto diagnózu podařilo potvrdit a zároveň jsme v tomto paradigmatu svědky nového pokroku. Umělá inteligence a nejnovější technologický vývoj vycházejí z představy člověka bez hranic – takového, jehož schopnosti a možnosti se díky technologiím mohou neomezeně rozšiřovat. Technokratické paradigma se tak obludně živí ze sebe sama.

22. Přírodní zdroje vyžadované pro technologii, jako je lithium, křemík a mnohé další, jistě nejsou neomezené, největší problém ale představuje ideologie založená na posedlosti: zvýšit nad rámec všech představ lidskou moc, pro kterou každá jiná než lidská skutečnost představuje pouhý zdroj ve službách člověku a jeho moci. Všechno, co existuje, přestává být darem, kterého je třeba si vážit, být za něj vděčný a pečovat o něj, a stává se otrokem, obětí náhodného rozmaru lidské mysli a jejích možností.

23. Je děsivé si uvědomit, že možnosti rozšířené technologií „těm, kdo je znají a umí je též ekonomicky využít, dávají dokonce nepředstavitelnou vládu nad lidským rodem a celým světem. Nikdy nemělo lidstvo samo nad sebou takovou moc a nic nezaručuje, že ji použije dobře, zejména vezmeme-li v úvahu způsob, jak s ní až dosud nakládá. [...] V jakých rukou je a do jakých může přijít tato moc? Je velmi nebezpečné, aby spočívala v rukou jen malé části lidstva.“ [16]

Nový pohled na to, jak využíváme moc

24. Ne každé posílení moci představuje pro lidstvo pokrok. Jen si vzpomeňme na „zázračné“ technologie, které se použily k decimaci obyvatelstva, shazování atomových bomb a vyhlazování etnických skupin. V dějinách nastávaly okamžiky, kdy nám obdiv vůči pokroku nedovolil vidět hrůzu jeho dopadů. Toto riziko je však přítomné trvale, neboť „obrovský rozmach technologie nešel ruku v ruce s rozvojem člověka v jeho zodpovědnosti, vědomí hodnot a ve svědomí. [...] V tomto smyslu je člověk bez ochrany vystaven své vlastní moci, která stále roste, aniž by měl

nástroje k její kontrole. Má sice k dispozici nějaké povrchní mechanismy, nicméně náležitě solidní etika, kultura a spiritualita, která by mu skutečně kladla meze a udržovala ho v rámci jasnozřivého sebeovládání, mu chybí.“ [17] Není divu, že tak obrovská moc je v takových rukou schopná život zničit, přičemž myšlení postavené na technokratickém paradigmatu nás zaslepuje a nedovoluje nám tento nesmírně závažný problém současného lidstva vůbec postřehnout.

25. V protikladu k tomuto technokratickému paradigmatu říkáme, že okolní svět není předmětem vykořisťování, bezuzdného využívání a neomezených ambicí. Nemůžeme ani tvrdit, že příroda je pouhý „rámec“, v němž rozvíjíme své životy a projekty, protože „jsme do ní zahrnuti, jsme její součástí, prostupuje námi“, [18] takže „věřící nekontemplanuje svět zvenčí, ale zevnitř“. [19]

26. Tato skutečnost zároveň vylučuje představu, že člověk je cizí prvek, vnější faktor schopný životní prostředí jen poškozovat. Je třeba ho naopak považovat za součást přírody. Lidský život, inteligence i svoboda jsou zakotveny v přírodě, která naši planetu obohacuje, a tvoří součást jejích vnitřních sil a rovnováhy.

27. Zdravé životní prostředí je proto i výsledkem interakce člověka a prostředí, jak to dodnes platí v domorodých kulturách a jak tomu po staletí bylo v různých částech planety. Lidská uskupení často životní prostředí „vytvořila“ [20] a určitým způsobem ho přetvářela, aniž by ho poškodila nebo ohrozila. Velikým problémem současnosti je to, že technokratické paradigma tento zdravý a harmonický vztah zničilo. Nutné úsilí o překonání tohoto škodlivého a destruktivního paradigmatu v každém případě nebude spočívat v popření člověka, ale vyžaduje interakci přírodních systémů „se sociálními systémy“. [21]

28. Všichni se znovu musíme zamyslet nad otázkou lidské moci, nad jejím významem a hranicemi. Naše moc totiž během několika málo desetiletí zběsile vyrostla. Dosáhli jsme působivého a ohromujícího technologického pokroku, avšak neuvědomujeme si, že se z nás přitom staly vysoce nebezpečné bytosti, schopné ohrozit životy mnoha tvorů i své vlastní přežití. Můžeme proto dnes opakovat Solovjevův ironický povzdech: „Věk tak pokročilý, že mu bylo souzeno být posledním“. [22] Je zapotřebí jasnozřivosti a poctivosti, abychom včas poznali, že naše moc a pokrok, který vytváříme, se obrací proti nám samotným. [23]

Etický osten

29. Etický úpadek skutečné moci se maskuje marketingem a falešnými informacemi, užitečnými nástroji v rukou těch, kdo mají nejvíce prostředků, aby jejich prostřednictvím ovlivňovali veřejné mínění. Když se plánuje projekt s výrazným dopadem na životní prostředí a vysokým znečišťujícím účinkem, vyvolávají se u místních obyvatel za pomoci těchto mechanismů falešné naděje řečmi o pokroku, který tím v dané lokalitě vznikne, nebo o ekonomických příležitostech, zaměstnanosti a podpoře lidských zdrojů, které to přinese jejich dětem. Ve skutečnosti však budoucnost těchto lidí nikoho nezajímá, protože se jim jasně neřekne, že takový projekt za sebou

zanechá zdevastovanou zemi, mnohem méně příznivé podmínky pro život a pěstování plodin, zpustošený a hůře obyvatelný region, kde schází život, radost ze soužití i naděje – a nadto vzniknou globální škody, které nakonec postihnou i mnohé další.

30. Stačí pomyslet na pomíjivé nadšení z peněz získaných výměnou za uložení jaderného odpadu v nějaké lokalitě. Dům koupený za tyto peníze se kvůli způsobeným nemocem změnil v hrobku. A to nemluvím z bujné fantazie, ale na základě toho, co jsme viděli. Někdo třeba namítne, že jde o extrémní příklad, ale nemůžeme zde mluvit o „menších“ škodách, protože právě souhrn mnoha škod považovaných za ještě únosné nás nakonec dovedl do situace, v níž se nyní nacházíme.

31. Tato situace souvisí nejen s fyzikou nebo biologií, ale také s ekonomii a způsobem, jakým o ní přemýšlíme. Logika maximálního zisku při minimálních nákladech, maskovaná za racionalitu, pokrok a iluzorní sliby, znemožňuje jakoukoli upřímnou starost o společný domov i jakoukoli upřímnou pozornost vůči rozvoji těch, které společnost odvrhla. V posledních letech pak můžeme pozorovat, že chudí lidé, zmateni a uchvácení sliby tolika falešných proroků, sami někdy propadají klamu světa, který se nestaví pro jejich užitek.

32. Objevují se mylné představy o takzvané „meritokracii“, „zasloužené“ lidské moci, jíž je třeba všechno podřídit – je to nadvláda těch, kdo se narodili s lepšími podmínkami a možnostmi. Jedna věc je zdravý postoj k hodnotě úsilí, rozvíjení vlastních schopností a chvályhodný duch iniciativy, pokud se ale neusiluje o skutečnou rovnost příležitostí, z meritokracie se snadno stává kouřová clona, která dále upevňuje privilegia několika málo lidí s větší mocí. Co je jim v této zvrácené logice po škodách působených našemu společnému domovu, když se sami cítí v bezpečí pod domnělým štítem ekonomických zdrojů, které získali vlastními schopnostmi a úsilím?

33. Před vlastním svědomím a s ohledem na děti, které budou platit za škody způsobené jejich jednáním, proto vyvstává otázka po smyslu: Jaký je smysl mého života? Jaký smysl má moje putování po této zemi? Jaký je nakonec veškerý smysl mé práce a mého úsilí?

3. Slabiny mezinárodní politiky

34. Zatímco „v těchto našich dnech se ukazují známky určité regrese [...], každá generace musí navázat na zápasy a vymoženosti minulých generací a obracet svůj pohled ještě výš. To je cesta. Dobrotivosti spolu s láskou, spravedlností a solidarity se nedosahuje jednou provždy. Musejí se uskutečňovat každý den.“ [24] V zájmu dosažení solidního a trvalého pokroku trvám na tom, že „je třeba upřednostnit multilaterální smlouvy mezi státy“. [25]

35. Nepomůže nicméně zaměřovat multilateralismus se světovou autoritou soustředěnou v jedné osobě nebo v elitě s nadměrnou mocí: „Mluvíme-li o možnosti existence světové autority upravené zákonem, nemáme tím nutně na mysli autoritu osobní.“ [26] Myslíme tím především „účinnější světové organizace, jež by měly oprávnění pečovat o společné dobro, odstraňovat hlad a bídu a

spolehlivě bránit základní lidská práva“. [27] Zásadní přitom je, aby byly vybaveny skutečnou autoritou, která „zajistí“ uskutečnění určitých nezbytných cílů. Tak může vzniknout multilateralismus, který by nebyl závislý na měnících se politických okolnostech nebo na zájmech několika osob, a proto by se vyznačoval trvalou účinností.

36. Je politováníhodné, že se nadále promarnují příležitosti poskytnuté globálními krizemi, zatímco by bylo možné je využít k provedení prospěšných změn. [28] Bylo tomu tak při finanční krizi v letech 2007–2008 a znovu při pandemii nemoci covid-19. Zdá se totiž, že „současné strategie rozšířené po celém světě bezprostředně po krizi podporovaly větší individualismus, slabší integraci a více svobody pro skutečně mocné – a ti si vždy najdou způsob, jak vyváznout bez ztrát“. [29]

Přetváření multilateralismu

37. Zdá se tedy, že hlavním úkolem současnosti není ani tak zachránit starý multilateralismus, ale přetvořit jej a změnit jeho podobu s ohledem na novou světovou situaci. Vyzývám vás, abyste si uvědomili, že „mnohá uskupení a organizace občanské společnosti pomáhají vyrovnávat nedostatky mezinárodního společenství: jeho nedostatečnou koordinaci v komplikovaných situacích a nedostatečnou pozornost vůči základním lidským právům a kritickým situacím určitých skupin“. [30] Příkladem je v tomto ohledu ottawský proces směřující proti používání, výrobě a produkci protipěchotních min, který ukazuje, že občanská společnost a její organizace jsou schopny vytvořit účinnou dynamiku, které OSN nemůže dosáhnout. Tak se princip subsidiarity dotýká také vztahů mezi globálním a místním společenstvím.

38. Ve střednědobém horizontu globalizace podporuje spontánní kulturní výměnu, lepší vzájemné porozumění a takové podoby integrace národů, které vedou k multilateralismu „zdola“ – takovému, o němž nerozhodují jen mocenské elity. Požadavky přicházející zdola z celého světa – z míst, kde si angažovaní lidé nejrůznějších zemí navzájem pomáhají a podporují se – mohou nakonec vyvinout úspěšný tlak na představitele moci. Doufejme, že se tak stane také v souvislosti s klimatickou krizí. Proto znovu opakuji, že pokud „občané nekontrolují národní, regionální a komunální politiku, není možné čelit environmentálním škodám“. [31]

39. Postmoderní kultura přinesla *novou citlivost* vůči slabším a méně mocným. To souvisí s důrazem, který jsem v encyklice *Fratelli tutti* kladl na primát lidské osoby a obranu její důstojnosti bez ohledu na všechno ostatní. Je to další způsob rozvoje multilateralismu v zájmu řešení skutečných problémů lidstva, přičemž se především zajistí respekt k lidské důstojnosti, aby tak etika převážila nad místními nebo podmíněnými zájmy.

40. Nejde o to nahradit politiku, ale uznat, že rostoucí mocnosti nabývají na významu a skutečně jsou schopné dosáhnout významných výsledků při řešení konkrétních problémů, jak to již některé z nich prokázaly v pandemii. Právě skutečnost, že reakce na problémy mohou přijít z kterékoli

země, třeba i malé, vyžaduje uznat multilateralismus jako nevyhnutelnou cestu.

41. Také stará diplomacie, která se rovněž nachází v krizi, dál prokazuje svůj význam a nezbytnost. Zatím se jí nepodařilo vytvořit model multilaterální diplomacie, který by odpovídal novému uspořádání světa. Pokud se ale dokáže přizpůsobit, bude i ona muset být součástí řešení, protože staleté zkušenosti nelze zahodit.

42. Svět se stává natolik multipolárním a zároveň natolik složitým, že pro účinnou spolupráci vyžaduje jiný rámec. Nestačí přemýšlet o rovnováze sil, ale také je třeba hledat odpovědi na nové výzvy a globálními mechanismy reagovat na environmentální, zdravotní, kulturní a sociální výzvy, zejména upevňovat dodržování základních lidských práv, sociálních práv a ochrany našeho společného domova. Jde o vytvoření univerzálních a účinných pravidel, která tuto globální ochranu zaručí.

43. To vše pak předpokládá vytvoření nového rozhodovacího procesu a legitimizaci těchto rozhodnutí, neboť postup zavedený před několika desetiletími dnes již nestačí a ani se nezdá být účinný. V této souvislosti je tedy zapotřebí vytvořit prostor pro dialog, konzultace, arbitráže, řešení konfliktů a dohled, zkrátka jistý druh posílené „demokratizace“ v globálním měřítku, aby bylo možné postihnout a zohlednit různé situace. Nebude již užitečné udržovat instituce, které chrání práva nejsilnějších, aniž by se staraly o práva všech.

4. Klimatické konference: pokroky a nezdary

44. Již několik desetiletí se zástupci více než 190 zemí pravidelně scházejí, aby se zabývali otázkou klimatu. Konference v Riu de Janeiru roku 1992 vedla k přijetí Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu (UNFCCC), smlouvy, která po dosažení potřebných ratifikací signatářskými státy vstoupila v platnost roku 1994. Tyto státy se každoročně scházejí při Konferenci smluvních stran (COP), která je nejvyšším rozhodovacím orgánem. Některé z nich skončily nezdarem, jako například ta v Kodani (2009), zatímco jiné umožnily dosáhnout významných kroků, jako například COP3 v Kjótu (1997). Právě zde přijatý významný protokol stanovil cíl snížit celkové emise skleníkových plynů o 5 % oproti roku 1990. Termín byl stanoven na rok 2012, zjevně ho ale nebylo dosaženo.

45. Všechny strany se v Kjótu rovněž zavázaly provádět adaptační programy, které by snížily dopady již probíhající změny klimatu. Dále byla poskytnuta podpora na pokrytí nákladů souvisejících s těmito opatřeními v rozvojových zemích. Protokol vstoupil v platnost roku 2005.

46. Později byl navržen mechanismus ztrát a škod způsobených klimatickou změnou, který za hlavní viníky označuje nejbohatší státy a snaží se kompenzovat ničivé dopady způsobené v nejslabších zemích. Nyní už nejde o financování toho, aby se tyto země „přizpůsobily“, ale o kompenzaci škod, které již utrpěly. Tato otázka byla předmětem zásadních diskusí na různých

konferencích smluvních stran.

47. Dalším významným momentem byla COP21 v Paříži (2015), neboť vedla k dohodě, do níž se zapojili všichni. Vzhledem k tomu, že se nepodařilo dosáhnout cílů stanovených v předchozí fázi, lze toto setkání považovat za nový začátek. Dohoda vstoupila v platnost 4. listopadu 2016. Je sice závazná, ne všechna její ustanovení jsou ale povinnostmi v přísném slova smyslu a některé z nich ponechávají značný manévrovací prostor. Navíc za nesplněné závazky nestanovuje skutečné sankce a neexistují ani účinné nástroje, jak zajistit jejich dodržování. Předkládá rovněž jistou flexibilitu pro rozvojové země.

48. Pařížská dohoda stanovuje významný dlouhodobý cíl: udržet nárůst průměrné globální teploty pod 2 °C ve srovnání s předindustriální dobou a zároveň usilovat o snížení pod 1,5 °C. Stále přitom probíhají práce na definování konkrétních monitorovacích postupů a stanovení obecných kritérií pro porovnávání cílů různých zemí. Tato skutečnost ztěžuje objektivnější (kvantitativní) hodnocení skutečných výsledků.

49. Po několika konferencích s nevalnými výsledky a zklamání po COP25 v Madridu (2019) se doufalo, že se tuto setrvačnost podaří zvrátit na COP26 v Glasgow (2021). Výsledkem mělo být v podstatě oživení Pařížské dohody, kterou předtím zpochybnila omezení a dopady pandemie. Vedle toho se objevilo množství „pobídek“, u nichž se dal jen stěží očekávat nějaký skutečný dopad. Návrhy na zajištění rychlého a účinného přechodu k alternativním a méně znečišťujícím formám energie se dál rozvinout nepodařilo.

50. Konferenci COP27 v Šarm aš-Šajchu (2022) od počátku ohrožovala situace vzniklá invazí na Ukrajinu, která vyvolala závažnou hospodářskou a energetickou krizi. Zvýšila se spotřeba uhlí a všichni si chtěli zajistit jeho dodávky. Rozvojové země považovaly přístup k energii a rozvojové příležitosti za naléhavou prioritu. Jednoznačně se uznalo, že fosilní paliva stále zajišťují 80 % světových dodávek energie a že jejich využívání nadále roste.

51. Tato konference v Egyptě byla dalším příkladem, jak jsou jednání obtížná. Dá se říci, že znamenala alespoň jistý pokrok v konsolidaci systému financování „ztrát a škod“ v zemích nejvíce postižených klimatickými katastrofami. Zdálo se, že rozvojové země tak získaly nový hlas a silnější účast. I v této otázce však mnohé body zůstaly nevyjasněné – zejména se jedná o konkrétní odpovědnost států, které mají přispívat.

52. I dnes můžeme potvrdit, že „dohody byly uskutečňovány minimálně, protože nebyly zřízeny adekvátní kontrolní mechanismy, které by periodicky ověřovaly a sankcionovaly jejich nedodržování. Deklarované principy nadále vyžadují účinnou a okamžitou realizaci.“ [32] A také to, že „mezinárodní vyjednávání se nemohou výrazněji posouvat kupředu kvůli postoji těch zemí, které upřednostňují své národní zájmy před globálním společným dobrem. Ti, kdo ponesou důsledky, které se pokoušíme zastírat, budou připomínat tento nedostatek svědomí a

odpovědnosti.“ [33]

5. Co lze očekávat od COP28 v Dubaji?

53. Další konferenci smluvních stran (COP28) budou hostit Spojené arabské emiráty. Jedná se o zemi v Perském zálivu, která se považuje za hlavního vývozce fosilních paliv, přičemž zároveň značně investuje do obnovitelných zdrojů energie. Mezitím zde ropné a plynárenské společnosti usilují o nové projekty, aby mohly těžbu ještě více rozšířit. Tvrzení, že není co očekávat, by bylo sebezníčující, protože by to znamenalo vystavit celé lidstvo, a zejména ty nejchudší, nejhorším dopadům klimatických změn.

54. Pokud věříme ve schopnost lidí překonat své malicherné zájmy a myslet v širším měřítku, nesmíme se vzdát naděje, že COP28 povede k rozhodujícímu urychlení energetické transformace s účinnými závazky, které budou podléhat stálé kontrole. Tato konference může být zlomovým bodem a prokázat, že všechno, co bylo od roku 1992 učiněno, bylo myšleno vážně a mělo smysl. Jinak se stane velkým zklamáním a ohrozí všechno dobré, čeho se dosud podařilo dosáhnout.

55. Navzdory četným jednáním a dohodám celosvětové emise nadále rostou. Je pravdou, že bez těchto dohod by pravděpodobně rostly ještě více. Ale v jiných otázkách ohledně životního prostředí se tam, kde k tomu byla vůle, podařilo dosáhnout skutečně významných výsledků, jako například v případě ochrany ozonové vrstvy. Na druhou stranu nutný přechod od fosilních paliv k čistým zdrojům energie, jako je energie větrná a solární, nepostupuje dostatečně rychle. V důsledku toho pak hrozí, že to, co se dělá, bude vykládáno jen jako hra k odvádění pozornosti.

56. Musíme překonat tento způsob myšlení, kdy sice projevujeme starost nad problémem, zároveň nám ale chybí odvaha provést zásadní změny. Víme, že tímto tempem překročíme doporučenou maximální hranici 1,5 °C již za několik let a brzy nato můžeme dosáhnout 3 °C, přičemž hrozí vysoké riziko bodu zlomu, odkud již není návratu. I kdyby ho dosaženo nebylo, dopady by byly katastrofální a bylo by nutné urychleně přijmout opatření, která si vyžádají obrovské náklady a ponесou mimořádně závažné a neúnosné hospodářské i sociální důsledky. Jsou-li opatření, která uplatňujeme nyní, sama o sobě nákladná, budou ještě o to tíživější, čím déle budeme čekat.

57. Považuji za nezbytné trvat na tom, že „hledat pro každý problém životního prostředí pouze technickou pomoc znamená izolovat věci, které ve skutečnosti spolu souvisejí, a skrývat pravé a hlubší problémy světového systému“. [34] Je pravdou, že tváří v tvář brzkému a nezvratnému zlu je třeba usilovat o adaptaci a rovněž některé zásahy a technologický pokrok v oblasti pohlcování nebo zachycování vypouštěných plynů se ukazují jako slibné. Riskujeme nicméně, že uvízneme v logice záplatování, opravování a sešívání, zatímco pod povrchem bude probíhat proces vedoucí k dalšímu zhoršení, na kterém se nadále budeme podílet. Domněnka, že každý budoucí problém lze vyřešit novými technickými zásahy, představuje zhoubný pragmatismus, předurčený k vyvolání

efektu sněhové koule.

58. Skoncujme konečně s nezodpovědným zesměšňováním, který tuto problematiku líčí jako cosi výlučně ekologického, „zeleného“, romantického, čemu se ekonomické zájmy často vysmívají. Přiznejme si konečně, že jde o problém lidský a sociální v nejširším slova smyslu a na různých úrovních, a že proto vyžaduje zapojení všech. Na klimatických konferencích často přitahují pozornost akce takzvaných „zradikalizovaných“ skupin. Ty ve skutečnosti vyplňují mezeru v celé společnosti, která by měla vyvíjet zdravý tlak, protože je úkolem každé rodiny myslet na to, že se jedná o budoucnost vlastních dětí.

59. Pokud existuje upřímný zájem na tom, aby se COP28 stala historickou konferencí, která nám jako lidským bytostem přinese respekt a zušlechtění, pak můžeme jen doufat v závazné formy energetické transformace, které by měly mít tři vlastnosti: mají být účinné, závazné a snadno kontrolovatelné. Tak se podaří zahájit nový proces, který bude drastický a intenzivní a bude moci počítat se závazkem všech. To se sice dosud nestalo, avšak jedině takovým procesem bude možné obnovit důvěryhodnost mezinárodní politiky, protože pouze tímto konkrétním způsobem bude možné výrazně snížit emise oxidu uhličitého a včas se vyhnout nejhoršímu zlu.

60. Doufejme, že ti, kdo se do tohoto procesu zapojí, budou strategové schopní myslet na společné dobro a budoucnost svých dětí, a nikoli na partikulární zájmy nějaké země nebo společnosti. Kéž se tak projeví ušlechtilý charakter politiky, a nikoli její hanebné rysy. Mocným si proto dovoluji zopakovat jednu svou otázku: „Proč dnes udržovat moc, na kterou se bude vzpomínat jen pro její neschopnost zasáhnout, když to bylo naléhavé a nezbytné?“ [35]

6. Duchovní motivace

61. Katolické věřící pak nechci opomenout upozornit také na motivace, které vyplývají z jejich víry. A k témuž vybízím i bratry a sestry jiných náboženství, neboť víme, že skutečná víra nejen posiluje lidské srdce, ale také proměňuje celý život, mění člověku cíle a vrhá nové světlo na jeho vztah k druhým lidem i k celému stvoření.

Ve světle víry

62. Bible vypráví, že „Bůh viděl všechno, co udělal, a hle bylo to velmi dobré“ (Gn 1,31). Jemu náleží „země i vše, co je na ní“ (Dt 10,14). Proto nás také upozorňuje: „Země se nesmí prodávat natrvalo, neboť patří mně. Vy jste pro mne jen cizinci a přistěhovalci“ (Lv 25,23). A tak „tato odpovědnost vůči zemi, která náleží Bohu, znamená, že člověk obdařený inteligencí bude respektovat zákony přírody a choulostivou rovnováhu mezi bytostmi tohoto světa“. [36]

63. Na druhou stranu „celek veškerenstva i se svými rozmanitými vztahy nejlépe ukazuje na nevyčerpatelné bohatství Boha“, a proto, abychom byli moudří, „potřebujeme vnímat rozmanitost

věcí v jejich mnohotvárných vztazích“. [37] Na této cestě za moudrostí pro nás přitom není bez významu, že mnohé druhy vymírají a že klimatická krize ohrožuje životy tolika tvorů.

64. Ježíš „mohl vybízet druhé, aby byli pozorní ke kráse, jež je ve světě, protože on sám byl v nepřetržitém kontaktu s přírodou a věnoval jí pozornost plnou lásky a úžasu. Když procházel končinami své země, zastavoval se, aby kontemploval krásu, kterou zasel jeho Otec, a vybízel učedníky, aby ve věcech vnímali Boží poselství.“ [38]

65. Zároveň se nám „tvorstvo tohoto světa již nejeví jako pouhá přirozená realita, protože Vzkříšený ji tajemně obestírá a orientuje k údělu plnosti. Samy polní květy i ptáci, jež s úžasem nazíral svýma lidskýma očima, jsou teď plni jeho zářivé přítomnosti.“ [39] Jestliže se vesmír „rozvíjí v Bohu, jenž ho veskrze naplňuje“, potom i „list, stezka, rosa, tvář chudého [...] skrývají tajemství, které je třeba kontemplovat“. [40] Svět zpívá o nekonečné Lásce: jak se o ni můžeme nezajímat?

Kráčej společně a s odpovědností

66. Bůh nás spojil s veškerým svým tvorstvem. Technokratické paradigma nás však může od okolního světa izolovat a oklamat nás, abychom zapomněli, že celý svět je „kontaktní zónou“. [41]

67. Židovsko-křesťanský světonázor trvá na zvláštní a ústřední hodnotě člověka uprostřed úžasného koncertu všech bytostí, dnes jsme však nuceni připustit, že lze zastávat pouze „situovaný antropocentrismus“: to znamená uznat, že lidský život nelze bez ostatních tvorů pochopit ani udržet, neboť „nás se všemi bytostmi univerza [pojí] neviditelné svazky a tvoříme jakousi univerzální rodinu, vznešené společenství, které nás vede k posvátné, láskyplné a pokorné úctě“. [42]

68. Není to výplod naší vůle, původ toho je docela jiný a sahá ke kořenům našeho bytí, protože „nás Bůh propojil s okolním světem tak těsně, že pustošení půdy představuje jistý druh onemocnění týkající se každého a vyhubení nějakého živočišného druhu můžeme chápat jako zmrzačení“. [43] Skoncujme proto s představou autonomie, všemocné a neomezené lidské bytosti a začněme o sobě přemýšlet jinak, pokorněji a s větším užitkem.

69. Vyzývám všechny, aby se vydali touto cestu smíření se světem, který je nám domovem, a obohatili ji svým vlastním příspěvkem, protože naše nasazení souvisí s osobní důstojností a velikými hodnotami. Nemohu však popřít, že je třeba být upřímný a uznat, že nejúčinnější řešení nevzejdou jen z individuálního úsilí, ale především ze zásadních rozhodnutí v národní i mezinárodní politice.

70. Každý drobný krok nicméně přispívá k celku a zachránit mnoho lidí před utrpením může i to, pokud se podaří zabránit zvýšení globální teploty o jednu desetinu stupně. Nejdůležitější je ovšem

cosi méně kvantitativního: je třeba si uvědomit, že k trvalým změnám nedojde bez proměny kultury, vyprávění životního stylu a společenského přesvědčení, a k proměně kultury nedojde bez osobní proměny.

71. Novou kulturu vytváří úsilí rodin o snížení znečištění, odpadu a spotřeby. Samotný fakt změny osobních, rodinných a komunitních návyků pak živí obavy z nedostatečné odpovědnosti politických aktérů a rozhořčení nad nezájmem těch, kteří jsou u moci. Uvědomme si proto, že i když to z kvantitativního hlediska nevede okamžitě k příliš relevantním účinkům, pomáháme takovým jednáním nastartovat významné transformační procesy působící z nitra společnosti.

72. Uvážíme-li, že emise na jednoho obyvatele jsou ve Spojených státech přibližně dvakrát vyšší než emise v Číně a přibližně sedmkrát vyšší, než kolik činí průměr nejchudších zemí, [44] pak můžeme tvrdit, že komplexní změna nezodpovědného životního stylu spojeného se západním modelem by měla významný a dlouhodobý dopad. Spolu s nezbytnými politickými rozhodnutími bychom se tak ocitli na cestě ke vzájemnému uzdravení.

73. Tento list nese název „Chvalte Boha“. Neboť když chce člověk Boha nahradit, stává se sám pro sebe nejhorším nebezpečím.

Dáno v Římě, u sv. Jana v Lateránu, dne 4. října, o svátku sv. Františka z Assisi, roku 2023, v jedenáctém roce mého pontifikátu.

FRANTIŠEK

[1] Konference katolických biskupů USA, *Global Climate Change Background*, 2019.

[2] Mimořádné shromáždění biskupské synody pro Amazonii, *Závěrečný dokument*, říjen 2019, 10: AAS 111 (2019), 1744.

[3] Sympozium biskupských konferencí Afriky a Madagaskaru (SECAM), *Prohlášení k africkým dialogům o klimatu*, Nairobi, 17. 10. 2022.

[4] Srov. Mezivládní panel pro změnu klimatu (IPCC), *Climate Change 2021, The Physical Science Basis*, Cambridge – New York 2021, B.2.2.

[5] Srov. týž, *Climate Change 2023, Synthesis Report, Summary for Policymakers*, B.3.2. Zprávu

za rok 2023 naleznete na

https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf.

[6] Srov. Program OSN pro životní prostředí, *The Emissions Gap Report 2022*:

<https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2022>.

[7] Srov. National Oceanic and Atmospheric Administration, Earth System Research Laboratories, Global Monitoring Laboratory, *Trends in Atmospheric Carbon Dioxide*:

<https://www.gml.noaa.gov/ccgg/trends/>.

[8] Srov. IPCC, *Climate Change 2023, Synthesis Report, Summary for Policymakers*, A.1.3.

[9] Srov. tamtéž, B.5.3.

[10] Tyto údaje Mezivládního panelu pro změnu klimatu (IPCC) vycházejí z přibližně 34 000 studií:

srov. IPCC, *Synthesis Report of the Sixth Assessment Report (20/03/2023): AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023* (www.ipcc.ch).

[11] Srov. IPCC, *Climate Change 2023, Synthesis Report, Summary for Policymakers*, A.1.2.

[12] Srov. tamtéž.

[13] Encyklika *Laudato si'* (24. 5. 2015), 101: AAS 107 (2015), 887. [Český překlad: František, *Laudato si'*, 2. vyd., Praha, Paulínky 2018, str. 67 – pozn. překl.]

[14] Tamtéž, 105: AAS 107 (2015), 889. [Česky str. 69.]

[15] Tamtéž, 106: AAS 107 (2015), 890. [Česky str. 71.]

[16] Tamtéž, 104: AAS 107 (2015), 888–889. [Česky str. 68–69.]

[17] Tamtéž, 105: AAS 107 (2015), 889. [Česky str. 69–70.]

[18] Tamtéž, 139: AAS 107 (2015), 903. [Česky str. 91.]

[19] Tamtéž, 220: AAS 107 (2015), 934. [Česky str. 137.]

[20] Srov. S. Sörlin – P. Warde, „Making the Environment Historical. An Introduction“, in: *tiž* (eds.), *Nature's End: History and the Environment*, Basingstroke – New York 2009, 1–23.

[21] Encyklika *Laudato si'* (24. 5. 2015), 139: AAS 107 (2015), 903. [Český překlad: František, *Laudato si'*, 2. vyd., Praha, Paulínky 2018, str. 91 – pozn. překl.]

- [22] Srov. V. Solovjov, *Tři rozhovory a Příběh o Antikristu*. [Česky vyšlo pod názvem *Tři rozhovory*, 2. vyd., Červený Kostelec, Pavel Mervart 2011 – pozn. překl.]
- [23] Srov. Pavel VI., *Promluva u příležitosti 25. výročí FAO* (16. 11. 1970), 4: AAS 62 (1970), 833.
- [24] Encyklika *Fratelli tutti* (3. 10. 2020), 11: AAS 112 (2020), 972. [Český překlad: František, *Fratelli tutti*, Praha, Karmelitánské nakladatelství 2021, str. 17–18 – pozn. překl.]
- [25] Tamtéž, 174: AAS 112 (2020), 1030. [Česky viz str. 98.]
- [26] Tamtéž, 172: AAS 112 (2020), 1029. [Česky viz str. 97.]
- [27] Tamtéž.
- [28] Srov. tamtéž, 170: AAS 112 (2020), 1029. [Česky viz str. 96.]
- [29] Tamtéž.
- [30] Tamtéž, 175: AAS 112 (2020), 1031. [Česky viz str. 98–99.]
- [31] Encyklika *Laudato si'* (24. 5. 2015), 179: AAS 107 (2015), 918. [Český překlad: František, *Laudato si'*, 2. vyd., Praha, Paulínky 2018, str. 114 – pozn. překl.]
- [32] Tamtéž, 167: AAS 107 (2015), 914. [Česky viz str. 107.]
- [33] Tamtéž, 169: AAS 107 (2015), 915. [Česky viz str. 108.]
- [34] Tamtéž, 111: AAS 107 (2015), 982. [Česky viz str. 74.]
- [35] Tamtéž, 57: AAS 107 (2015), 870. [Česky viz str. 40.]
- [36] Tamtéž, 68: AAS 107 (2015), 874. [Česky viz str. 47.]
- [37] Tamtéž, 86: AAS 107 (2015), 881. [Česky viz str. 58.]
- [38] Tamtéž, 97: AAS 107 (2015), 886. [Česky viz str. 64–65.]
- [39] Tamtéž, 100: AAS 107 (2015), 887. [Česky viz str. 66.]
- [40] Tamtéž, 233: AAS 107 (2015), 938. [Česky viz str. 144.]
- [41] Srov. D. J. HARAWAY, *When Species Meet*, Minneapolis 2008, 205–249.

[42] Encyklika *Laudato si'* (24. 5. 2015), 89: AAS 107 (2015), 883. [Český překlad: František, *Laudato si'*, 2. vyd., Praha, Paulínky 2018, str. 60 – pozn. překl.]

[43] Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. 11. 2013), 215: AAS 105 (2013), 1109. [Český překlad: František, *Evangelii gaudium*, Praha, Paulínky 2014, str. 134 – pozn. překl.]

[44] Srov. Program OSN pro životní prostředí, *The Emissions Gap Report 2022*:
<https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2022>.